

Ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү адамдар иштеткен ортопедиялык устакана

Китептин 2-БӨЛҮГҮНДӨ жергиликтүү тургундар – ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү адамдар тарабынан уюштурулган коомчулук реабилитациялык борборлордун мааниси тууралуу айтып өттүк.

Мындай борбордун башкы өзгөчөлүктөрүнүн бири болуп кымбат эмес **ортопедиялык** жана **реабилитациялык** каражаттарды жасоочу, жакшы жабдылган устакана эсептелет. Мындай устакана ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү адамдарга пайдалуу иш ык-жөндөмдөрүн өздөштүрүп алып, иштеп акча таап баштоосуна мүмкүнчүлүк берет. Ден соолук бузулуулары бар балдар мындай адамдардан үлгү алууга мүмкүнчүлүк түзүлөт.

Мындай устакана канчалык чоң, анда кандай аспаптар жана жабдуулар бар болушу керектигин аныктаган универсалдуу эреже жок. **Бирок ишти кичинеден баштоо жана өсүү үчүн мүмкүнчүлүктөрдү түзүү дайыма туура болуп келген.**



Ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү айылдыктар устаканада иш үстүндө (PROJIMO, Мексика).

Мындай устаканада төмөндө келтирилген өндүрүштөрдүн бири же бардыгы үчүн мейкиндик жана жабдууларды караштырса болот:

- **гипстен таңуучу материалдарды даярдоо** – контрактураларды жана буттун маймактыгын оңдоо үчүн
- **ортездерди жасоо** – металлдан, пластиктен же экөөнөн тең
- **жыгач устачылык иштер** – балдактарды, басуу үчүн көмөкчү жасалгаларды, жатуу жана туруу үчүн көмөкчү каражаттарды, атайын отургучтарды, дөңгөлөктүү отургучтарды жасоо
- **ширетүү жана башка металл иштери** – дөңгөлөктүү отургучтарды жана металлдан даярдалган башка көмөкчү жасалгаларды жасоо жана оңдоо үчүн
- **булгаарыдан ортездердин курларын жана тизе бөлүктөрүн, бут кийимдер үчүн жасалгаларды даярдоо**
- **тигүү иштери** (эгер мүмкүн болсо, кийим тигүүчү машиненин жардамы менен) – дөңгөлөктүү отургучтардын отурчу бөлүктөрүн, курларды, атайын кийимдерди жана башка буюмдарды
- **протез даярдоо** – бамбуктан же булгаарыдан жөнөкөй протездерди жана, мүмкүн болсо, жыгачтан, алюминийден же резинкеден татаалыраак түрлөрүн
- **түрдүү оюндар үчүн жасалгаларды жана оюнчуктарды жасоо** (же болбосо, буларды өзүнчө жайгашкан “балдар устаканасынан” жасаса болот; 49-бөлүмдү караңыз.)

Киреше алып келген өндүрүш – устакананын ишинин бир бөлүгү катары

Ширетүү, жыгач устачылык, тигүүчүлүк жана булгаары устачылык боюнча ык-жөндөмдөрдү реабилитациялык муктаждыктардан тышкары башка буюмдарды жасоо үчүн дагы колдонууга болот. Айылдык устакананын жумушчулары ар кандай нерселерди жасап, аларды сатып, табылган акча менен программанын чыгымдарын төлөөгө жардам берүүгө мүмкүнчүлүк түзүлөт.

Мисалы, Мексикадагы PROJIMO устаканасында эмгектенген, ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү жумушчулар пластмассадан согулган отурган бөлүктөрү бар, металлдан жасалган отургучтарды, тамандарына автоунаанын дөңгөлөгүнөн кесими бекитилген бут кийимдерди жана трафарет сүрөттөрү бар, пахтадан даярдалган буюмдарды (баштыкча, футболка, алжапкыч) жасашат. Устаканада, мындан тышкары, соко, велосипед, түрдүү механизмдер, бут кийим жана дагы башка көп нерселер үчүн ширетүү же башка оңдоо иштери камсыз кылынат. Буга окшогон нерселерди сатуудан жана оңдоо иштеринен программа үчүн белгилүү бир өлчөмдө акча каражаты табылып, ошол программаны андан ары улантууга жардам берет. Мындан тышкары, ден соолук бузулуулары бар жумушчулар мындай устаканада түрдүү нерселерди үйрөнүп, тажрыйба топтоп, кийин өз алдынча иштей башташы мүмкүн.

Ошол эле учурда, **бир кичинекей устаканада башынан тартып эле дароо бардыгын жасап баштоого аракет кылбай эле койгон оң.** Бул баш аламандыкка алып келиши мүмкүн.



Жергиликтүү тургундар жана айылга келген студенттер биригип, PROJIMO устаканасын тургузууда.



Оюн аянтчасынын жанына тургузулган устакана.

Устакананын имараты

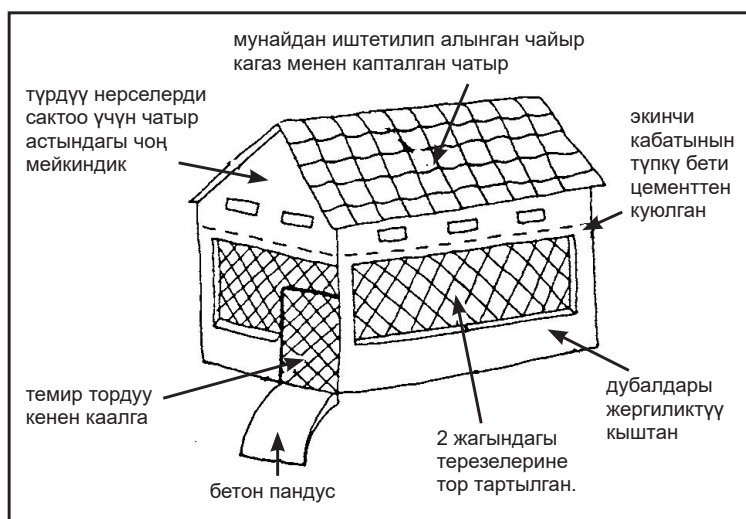
Кандай гана бөлмө же имарат табылбасын, ошондон баштоого туура келиши мүмкүн. Эгер жетиштүү акча каражатыңыз бар болсо же жергиликтүү коомчо жардам берүүгө даяр болсо (же экөө тең), жаңы устакана тургузуу мүмкүн болушу ыктымал. Бирок адегенде тажрыйба топтоп, сизге так эмне керек экени боюнча бир чечимге келгиче, өздүк имаратты куруудан көрө, кайсы бир жайды ижарага же убактылуу ала турган оң.

Үч нерсени эстен чыгарбоо маанилүү:

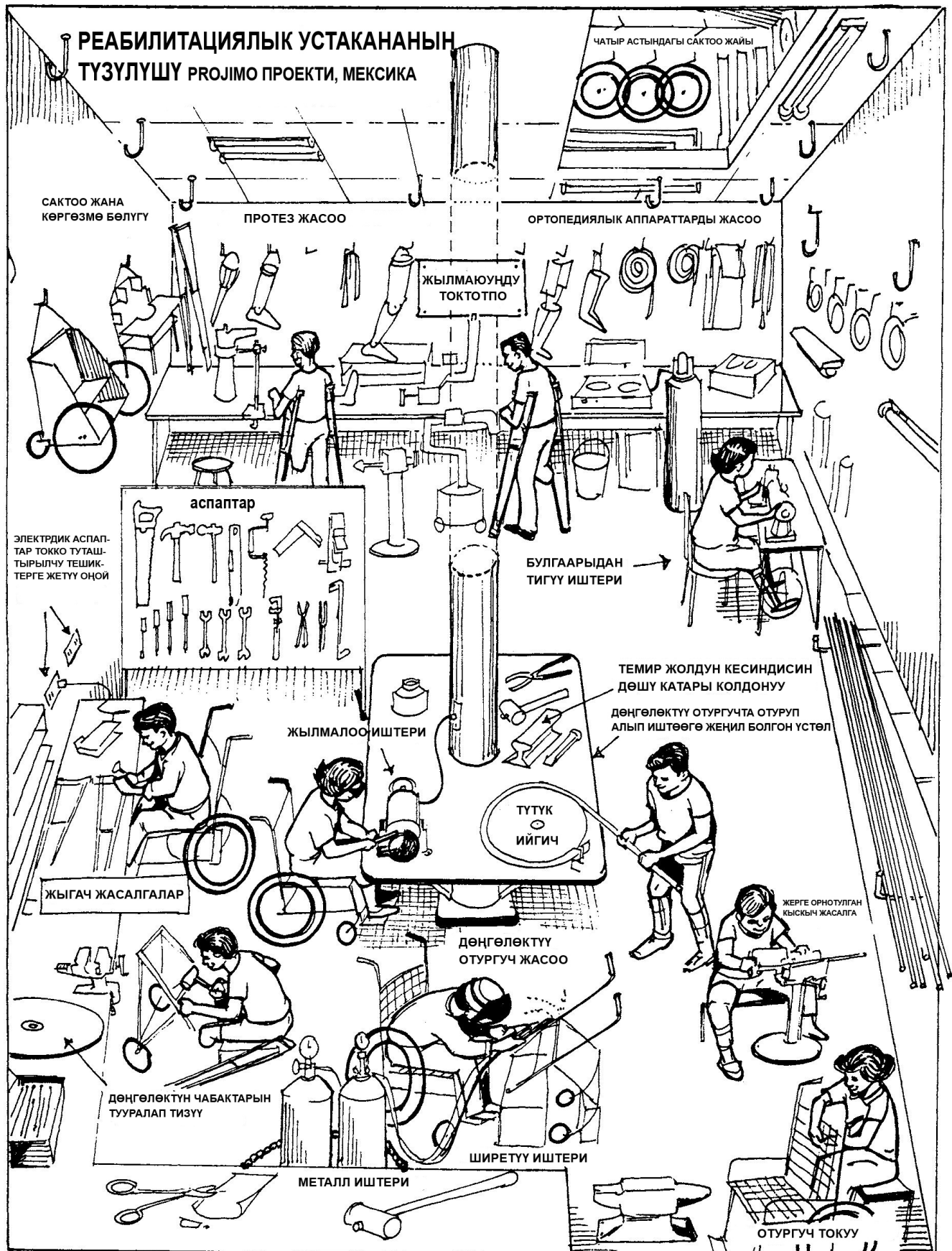
1. **Устакананы ыңгайлуулук үчүн реабилитациялык борбордун калган бөлүмдөрүнө болушунча жакыныраак**, бирок ошол эле учурда, устакананын **добуштары** балдар жана алардын үй-бүлөлөрү менен сүйлөшүүлөргө жана терапияга **тоскоол болбогудай кылып жайгаштырууга аракеттениңиз.**

2. Айрыкча аба-ырайы ысык аймактарда устакананы **жакшылап желдетип** туруу зарыл. Бир же мындан көп каптал бети толук тосулбай, аба кирип турушу үчүн темир тор менен тосулган чатыр – сонун вариант.

3. Керектүү нерселерди **сактоо үчүн**, устаканада кошумча мейкиндик бар болууга тийиш. Бул эгер эски ортопедиялык аппараттар, дөңгөлөктүү отургучтар, велосипеддер жана башка жабдуулар ташталбай, каражаттарды үнөмдөө максатында бөлүктөрүнө ажыратылып, келечекте пайдалануу үчүн сакталганда өзгөчө маанилүү.



PROJIMO устаканасы адегенде эски имараттын арткы жагында чатырдын астында жайгаштырылган эле. Бир жылдан кийин жергиликтүү коомчонун катышуусу жана сырттан келген бир аз каржылоонун жардамы менен жаңы устакана пландалып тургузулган. Аянты 8 x 12 м. Жаан анча кирбеген эки капталына тор тартылган. Чатыр астындагы кенен мейкиндик сактоо жайы катары кызмат кылат, жана устакананын өзүн салкын кармоого жардам берет. Бирок учурда бул жаңы устакана да аздык кылат!



**РЕАБИЛИТАЦИЯЛЫК УСТАКАНАНЫН
ТУЗУЛУШУ PROJIMO ПРОЕКТИ, МЕКСИКА**

ЧАТЫР АСТЫНДАГЫ САКТОО ЖАЙЫ

САКТОО ЖАНА
КӨРГӨЗМӨ БӨЛҮГҮ

ПРОТЕЗ ЖАСОО

ОРТОПЕДИЯЛЫК АППАРАТТАРДЫ ЖАСОО

ЖЫЛМАЮУНДУ
ТОКТОТПО

аспаптар

ЭЛЕКТРДИК АСПАПТАР
ТОККО ТУТАШ-
ТЫРЫЛЧУ ТЕШИК-
ТЕРГЕ ЖЕТҮҮ ОҢОЙ

БУЛГААРЫДАН
ТИГҮҮ ИШТЕРИ

ТЕМИР ЖОЛДУН КЕСИНДИСИН
ДӨШҮ КАТАРЫ КОЛДОНУУ

ДӨНГӨЛӨКТҮҮ ОТУРГУЧТА ОТУРУП
АЛЫП ИШТӨӨГӨ JEҢИЛ БОЛГОН ҮСТӨЛ

ЖЫЛМАЛОО ИШТЕРИ

ТҮТҮК
ИЙГИЧ

ЖЫГАЧ ЖАСАЛГАЛАР

ЖЕРГЕ ОРНОТУЛГАН
КЫСКЫЧ ЖАСАЛГА

ДӨНГӨЛӨКТҮҮ
ОТУРГУЧ ЖАСОО

ДӨНГӨЛӨКТҮН ЧАБАКТАРЫН
ТУУРАЛАП ТИЗҮҮ

ШИРЕТҮҮ ИШТЕРИ

МЕТАЛЛ ИШТЕРИ

ОТУРГУЧ ТОКУУ

Jino Montebon '84

Иштөө мейкиндигин пландоо

Ар бир программанын колунда бар мейкиндигин туура пайдалануу боюнча планы болушу керек. Эгер анда дөңгөлөктүү отургучта ары-бери которулган жумушчулар иштей турган болсо, төмөнкү нерселерди эсептен чыгарбоо маанилүү:

- Бардык жеринде эки дөңгөлөктүү отургуч бир бирине жанаша өткүдөй **жетиштүү орун** болушу керек.
- Дөңгөлөктүү отургучта жүргөн адам жанаша туруп алып иштөөсү ыңгайлуу болушу үчүн, **иштөө үстөлдөрүнүн** жок дегенде бир бөлүгү жетишерлик жапыз болууга тийиш.
- **Аспаптарга** жана **сарпталган материалдарга** дөңгөлөктүү отургучтагы жумушчулар **жете алгыдай** сакталуусу зарыл. Так ушул эле талап жарык жандыргычтарга жана электрдик аспаптарды токто туташтыруучу тешиктерге да тийешелүү.

535-бетте мисал катары (сөзсүз эле тууроонун кереги жок) PROJIMO программасынын устаканасы кандай пландалганы көрсөтүлгөн.



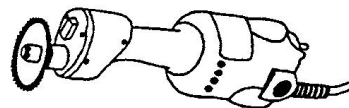
Ричард Паркер тарткан сүрөт (PROJIMO)

Аспаптар жана жабдуу

Устаканада эмнелер керек болору сиз анда эмне жасайын деп жатканыңыздан, бир нерсени жасоодо сиз колдоно турган ыкмалардын жөнөкөй же татаалдыгынан, электр тогуна туташуу мүмкүндүгүнөн жана электрдик аспаптардын жеткиликтүүлүгүнөн көз каранды. **Реабилитациялык каражаттардын дээрлик бардыгын жергиликтүү материалдардан электр энергиясыз эле иштеген жөнөкөй аспаптардын жардамы менен жасоого болот.** Анча көп деле эмес аспаптардын жана жабдуулардын жардамы менен жыгачтан атүгүл дөңгөлөктүү отургучтарды жасоо мүмкүн. Отургучтардын окторун жасоодо керек болуучу ширетүү иштерин металл менен иштеген же автоунааларды оңдоочу жакынкы устаканада аткартса болот. Бирок **күчтү жана убакытты үнөмдөгөн заманбап аспаптар жана жабдуулар ишти жеңил жана жагымдуу кылып, аны тездетет.** Кийим тигүүчү машинке, айланып кайроочу тегерек таш (колдун күчү же электр энергиясы менен кыймылга келтирилген түрлөрү), газ же электр меши (ортездерди жасоо максатында пластмассаны ысытуу үчүн), ширеткич аппарат жана көрүгү бар темир усталык меш устакананын мүмкүнчүлүктөрүн бир топ кеңейтет.

Китептин ар түрдүү реабилитациялык каражаттарды жасоого ар арналган ушул бөлүгүндө түрдүү аспаптардын жана жабдуулардын негизги түрлөрү тууралуу маалымат арбын келтирилген.

Өтө кымбат, бирок маанилүү болгон аспаптардын бири – **электрдик гипс кескич**. Ал гипстүү таңууларды чечүүдө жана ортездердин пластик бөлүктөрүн куюлган атайын калыбынан кесип алууда абдан пайдалуу. Мындай аспап салыштырмалуу коопсуз, анткени мизи тегеренбейт, ары-бери гана дирилдеп кыймылдап турат. Мындан тышкары, тери жана эт сымал жумшак нерселерге караганда гипс сымал катуу нерселерди оңоюраак кесет.



Устачылык өнөргө үйрөтүү

54-бөлүмдө түрдүү устачылык өнөрлөрдү үйрөнүү жолдору талкууланган. **Мындай өнөрлөрдү үйрөнүүнүн эң мыкты жолдорунун бири – устага шакирт болуу**, башкача айтканда, көбүрөөк тажрыйбалуу бирөөнүн көзөмөлү астында жасап үйрөнүү экенин бул жерден дагы бир ирет кайталай кетели. Жергиликтүү усталар, мисалы, жыгач усталар, ширетүү иштери боюнча адистер жана өтүкчүлөр кызыкдар топтун мүчөлөрүн өз өнөрлөрүнө үйрөтүүгө макул болушу мүмкүн. Эгер бул топтун ичинде керектүү устачылык тажрыйбасы бар адамдар бар болсо (жок дегенде бирөө), алар топтун башка мүчөлөрүн үйрөтө алышат. Ортопедиялык аппараттарды жана протездерди жасоону үйрөнүү үчүн, реабилитациялык топтун бир мүчөсүн ошондой жасалгаларды профессионалдуу түрдө жасаган устаканага керектүү ык-жөндөмдөрдү үйрөнүүгө жиберүүнү ойлоноштурса болот. Же, балким, кызыкдар топ ошондой устаканада эмгектенген тажрыйбалуу адистин өзүн топтук устакананы туура уюштурууга, негизги материалдарды тандоого жана топтун мүчөлөрүн зарыл өнөрлөргө үйрөтүүгө бир нече жумага чакырып алууну чечет.

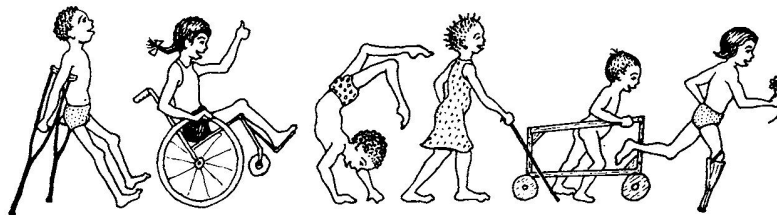
Топтун мүчөлөрү жасап үйрөнүү ыкмасын активдүү колдонуу жана күндөлүк тиричилигине акча табуу үчүн катуу иштөө аркылуу тез эле бир топ тажрыйба топтой алышат. Бирок эгер топ, жок дегенде бир бөлүгү, буга чейин такыр иштеп көрбөгөн же коллективде катнашуу тажрыйбасы жок, ден соолук бузулуулары бар жаш адамдардан турса, үйрөнүү жана иш жайыраак алдыга жылышы мүмкүн.

Ишти уюштуруу жана башкаруу

Устаканада ишти кандай уюштуруу керек жана муну ким аткарат – мындай маселелерди топ өзү кылдат талкуулап чечүүсү зарыл. Кээ бир программалар боюнча топто бир адам башчы болуп, ал ишти топтун ар бир мүчөсүнө бөлүштүрүп берет. Ишти ушундай уюштуруу жолу башка түрлөрүнө салыштырмалуу көбүрөөк өндүрүмдүү болушу мүмкүн. Бирок программанын максаттарынын борборуна адамдарды коюп иш алып барган түрлөрүндө адамдардын бир бири менен кызматташуусуна артыкчылык берилет. Мындай программаларда негизги чечимдер бүтүндөй топтун катышуусу менен чыгарылат. Мындай ыкмада топтун мүчөлөрү бир адамды координатор кылып (же бир нече түрдүү милдет болсо, ар бирине өз координаторун) шайлап алышы мүмкүн. Мында координатор буйрук бербейт. Тескерисинче, топтун мүчөлөрү координаторго тапшырма беришет. Ишти уюштуруунун мындай ыкмасынын өндүрүмдүүлүгү азыраак болот, бирок топтун мүчөлөрү мындай ыкманы көбүрөөк жактырышат. Башчы астында иштөө менен мүнөздүү ыкмадан айырмаланып, мындай ыкмада топтун мүчөлөрү аткарган иштерине көбүрөөк кызыкдар болушат, өз моюндарына көбүрөөк жоопкерчиликти жүктөшөт, демилгелүү иштешет жана бош убактыларын да ишине көбүрөөк арнашат.

Мындан тышкары, ишти кандай бөлүштүрүү керек жана ким кайсы ишти аткарат сыяктуу маселелерди топ биригип алып чечүүсү зарыл. Ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү адамдарга иштөөгө мүмкүнчүлүк берген устаканалардын айрымдарында конвейердик ыкма колдонулат. Анда ар бир адам өзүнө бөлүнгөн, жөнөкөй келген бир ишти улам кайталап аткарып турат. Мисалы, түтүктөн бөлүгүн бир ченемде улам кесип туруу же дөңгөлөккө чабактарын орнотуу. Мындай ыкмада ар бир жумушчуга анчалык деле көп үйрөтүү иш-чаралары талап кылынбайт. Бул ыкма акыл-эси өрчүүсү артта калган жумушчуларга жакшы жарашы мүмкүн, анткени алар кандайдыр бир кыймыл аракетти улам кайталап атып жакшыраак үйрөнүшөт.

Бирок **адамдардын көпчүлүгү кандайдыр бир нерсени башынан аягына чейин өзү жасоого мүмкүнчүлүк алганда жакшыраак иштейт.** Ошондо, өзү жасаган дөңгөлөктүү отургуч же ортопедиялык аппарат же оюнчук бала менен анын үй-бүлөсүнө канчалык туура келгенин өз көзү менен көрүп, аткарган ишинен ырахат алат. PROJIMO долбоорунда жумушчулар (бирден же экиден бөлүнүп алып) ар бир көмөкчү каражаттын толук бүтүрүлүшүнө жоопкерчилик алып иштешет. Алардын иши баланын муктаждыктарын аныктоого жардам берүүдөн башталып, жасалып бүткөн көмөкчү каражат баланын муктаждыктарын канчалык канааттандырганына күбө болуусу менен аяктайт. Мында ар бир жумушчу өзү жасаган ар бир көмөкчү каражаттын баалуулугун өз көзү менен көрөт. Мындай ыкманын өндүрүмдүүлүгү азыраак болушу мүмкүн, бирок андан көбүрөөк канааттануу болот. Мында топтун мүчөлөрү коротулган убакытка эмес, аткарган ишинин натыйжасына көбүрөөк кызыкдар болуп, адегенде акчага эмес, адамдардын пайдасына иштешет. Зор муктаждыктары бар адамдарга кызмат кылууга арналып түзүлгөн долбоорлор үчүн мындай, ар бир инсандын өзгөчөлүктөрүн эсепке алуу менен мүнөздүү ыкманын мааниси чоң.



Китептин 3-БӨЛҮГҮНДӨ эки негизги багыт боюнча маалыматтар камтылган: (1) хирургиялык эмес ортопедиялык процедуралар (контрактураларды жана маймактыкты гипстүү таңуунун жардамы менен оңдоо) жана (2) арзан реабилитациялык көмөкчү каражаттарды жасоо. Ушул нерселердин баарын жогоруда сөз болгон айылдык устаканада жасоо мүмкүн. Атүгүл баланын үй-бүлөсү көмөкчү каражаттардын көбүн үйүнөн эле жасап алса болот.

Үй-бүлөнүн өзүн көмөкчү каражаттарды жасоого жана кийин ошол каражаттарды оңдоп турууга үйрөтүү үчүн, баланын энесин, атасын, эжесин, сиңдисин, агасын же инисин устаканага чакырып, аларды ошондой көмөкчү каражатты жасоо иштерине катыштырса болот. Же болбосо, ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү балдар өздөрүнүн көмөкчү каражаттарын жасоого жардам беришсе болот. PROJIMO устаканасында азыр эмгектенген эң мыкты жумушчулардын айрымдары өз убагында өздөрүнүн балдактарын же дөңгөлөктүү отургучтарын жасоого жардам берүүдөн башташып, андан кийин башкалардын көмөкчү каражаттарын жасоого жардам берүүгө өтүшкөн.

Кызыкдар адамдардын ар бири колунан келгенин жасоо аркылуу бир бирине жардам берип, бир биринен үйрөнүп, бир чоң үй-бүлөдөй чогуу иштеп, ушинтип бир биринен ырахат алганда, идеалдуу болмок.



Пешаварда (Пакистан), коомчолук реабилитациялык өнүктүрүү программасында эмгектен жумушчулар автобустун пластик терезелеринен бут үчүн ортездерди жасашат. Сүрөттө жумушчу тышта кыштан жасалган мештин үстүндө пластикти ысытып жаткан кези көрсөтүлгөн.



Пластик ысып жумшарганда, жумушчулар гипс сымал материалдан жасалган буттун калыбына ошол пластикти жанаштырышат. Андан кийин, ошол жанаштырылган пластик катымайынча алар аны автоунаанын камерасынан кесилип даярдалган узун тилке менен орошот. (552-бетти караңыз.)